

К Р А Є З Н А В С Т В О

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у квітні 1927 року Українським комітетом краєзнавства
Репресований у 1930 році

Відроджений 1993 року з ініціативи Національної спілки краєзнавців України

3/4(96/97)'2016

З М І С Т

Головний редактор
Олександр Реєнт

Редакційна колегія:
Олег Бажан
(перший заступник
головного редактора)

Олександр Удод
(заступник
головного редактора)

Лев Баженов
Віль Бакіров
Геннадій Бондаренко
Володимир Великочий

Сергій Гальчак
Микола Головка
Олександр Гончаров
Олександр Гуржій
Віктор Даниленко
Володимир Дмитрук
Олександр Добржанський
Олександр Завальнюк
Михайло Косило
Віктор Коцур

Олександр Лисенко
Руслана Маньковська
Володимир Милько
Олексій Нестуля
Олександр Рубльов
Григорій Савченко
Валерій Смолій

Засновники:
Національна спілка
краєзнавців України
Інститут історії України
НАН України

**Виходить
щоквартально**
ISSN 2222-5250

Матеріали Листопадового Пленуму НСКУ 2016 року

Інформаційне повідомлення про Пленум Правління НСКУ 5

Про напрями діяльності НСКУ за червень 2015 р. – листопад 2016 р.
(Виступ голови Національної спілки краєзнавців України
Олександра Реєнта) 8

До 160-річчя з дня народження Івана Франка

Олександр Реєнт (м. Київ). Іван Франко – співець єдності України . . . 11

Ростислав Конта (м. Київ). Краєзнавчі дослідження І. Франка:
історіографічні інтерпретації 17

Валерій Левченко, Галина Левченко (м. Одеса). Одеська рецеп-
тивна франкіана наприкінці XIX – на початку XXI ст.: періодизація,
динаміка, особливості 26

Наталія Мех (м. Київ). Постать православного письменника-
апологета Івана Вишенського у творчості І. Франка 51

Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення

Ігор Козак, Ганна Козак (м. Люблін). Аналіз поселень Ярославсько-
го повіту від другої половини XVIII століття із застосуванням GIS 57

Євген Букет (м. Київ). До проблеми датування населених пунктів
на території сучасного Макарівського району Київської області 63

Регіональні аспекти історичної демографії

Анастасія Момот (м. Полтава). Демографічна характе-
ристика населення села Погреби за даними Генерального опису
1765-1769 рр. 77

Ігор Сердюк (м. Полтава). Вікова структура дитячого населення
Гетьманщини в другій половині XVIII ст. 87

Дореволюційні газети як джерело вивчення історії музейної справи в Україні

У статті розглянуто українські дореволюційні газетні видання як джерело вивчення історії музейної справи в Україні в період Російської імперії. Подано класифікацію інформації з газетної періодики щодо музеєзнавства. Наведено найцікавіші приклади газетних заміток, що відображають найрізноманітніші аспекти у розвитку музейної галузі в Україні в дореволюційний період, а саме про: заснування нових музеїв, будівництво музейних споруд, нові виставки та колекції, що тимчасово експонуються в музеї, графік роботи та екскурсійне обслуговування, статистичні дані щодо кількості відвідувачів, щодо переданих громадянами предметів старовини до фондів музеїв, наукову та суспільну діяльність, відомих музейних працівників та керівників музейних установ тощо. Зроблені висновки щодо стану розвитку музеїв у досліджуваний період та окреслені перспективи вивчення архівних джерел для переосмислення стратегії розвитку музейної справи сьогодення та майбутнього. Наведені пропозиції щодо використання в музейній сфері газет як інформаційного ресурсу в умовах сьогодення.

Ключові слова: дореволюційні газети, газетна періодика, музеєзнавство, музейна справа, спеціальні історичні дисципліни, Національний музей історії України.

Andrii Boiko-Gagarin

Pre-revolution news paper as the source of the study of history of museology in Ukraine

This article tells about the Ukrainian pre-revolutionary newspaper publication as the source for the study of museology in Ukraine during the Russian Empire. The classification of the newspaper periodical information about the museology is given. Noticed an interesting examples of newspaper notes concerning various aspects of the development of the museum sector in Ukraine before 1917. Namely, the establishment of the new museums, the construction of the museum buildings, thr new exhibitions and collections, temporarily exhibited in the museum, museum work schedule and excursions, statistics of the number of visitors, gifted antiques by the citizens antiques to museum collections, scientific and social activities, wide known museum professionals and managers of the museum institutions, and so on. We have done the conclusions over the level of the development of the museums in the given period and outlined the prospects of the study of the archival sources to rethink the development strategies of the modern museums today and tomorrow. Also listed the proposals for use in the museum field of newspapers as an information resource in today's conditions.

Key words: pre-revolution news papers, periodical newspapers, museology, museum business, auxiliary historical sciences, National museum of history of Ukraine.

Андрей Бойко-Гагарин

Дореволюционные газеты как источник изучения музейного дела в Украине

В статье рассмотрены дореволюционные украинские газетные издания в качестве источника изучения истории музейного дела в Украине в период Российской империи. Подано классификацию информации из газетной периодики относительно музееведения. Приведены наиболее интересные примеры газетных заметок, отображающих самые разнообразные аспекты музейной сферы в

Украине в дореволюционный период, а именно: создание новых музеев, постройку музейных сооружений, новые выставки и коллекции, что временно экспонируются в музее, график работы и экскурсионное обслуживание, статистические данные относительно количества посетителей, о переданных гражданами предметах старины в фонды музеев, научную и общественную деятельность, известных музейных работников и директоров и прочее. Сделаны выводы относительно уровня развития музеев в исследуемом периоде и очерчены перспективы изучения архивных материалов в качестве источников для переосмысления стратегии развития музейного дела современности и будущего. Приведены рационализаторские предложения относительно использования в музейной сфере газет как информационного ресурса в условиях современности.

Ключевые слова: дореволюционные газеты, газетная периодика, музееведение, музейное дело, вспомогательные исторические дисциплины, Национальный музей истории Украины.

Вступ. У даній статті розглянуто матеріали українських газет, виданих до 1917 року з фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, що мають відношення до музейної справи.

Українські газети у фондах бібліотеки представлені з 1818 року починаючи виданням Харківського університету – «Харьковские известия», російські – з 1732 року («Санкт-Петербургские губернские ведомости»), а також іноземні – з 1728 року («Gazeta Warszawska»). Сьогодні газетні фонди Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського нараховують більше 200 тис. річних комплектів. До 1917 року в Україні видавалось близько 1200 найменувань газет, з яких більше 320 найменувань збережено у фонді Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та доступні для дослідників¹.

Газетна періодика є цінним історичним джерелом, що містить окрім інформації політичного, економічного та соціального характеру, також матеріали, що відносяться до археології, допоміжних історичних дисциплін, а також до музеєзнавства.

Ми розглянули матеріали газет, класифікувавши їх по типу наданої інформації на такі групи щодо:

- заснування музеїв;
- відомих музейних діячів та меценатів;
- формування музейних колекцій, експозиції та виставки;
- вартості вхідних квитків в музеї;
- нестандартні ситуації навколо музеїв;
- про закордонні музеї;

Метою статті є встановлення того, наскільки ефективними є українські дореволюційні газетні видання у фокусі використання їх в якості джерел у дослідженні проблем та стану розвитку музейної галузі за часів Російської імперії.

Головним недоліком інформації, що міститься в газетній періодиці є часто її неповнота та поверхнєве відображення, інколи навіть із вмістом явно неправдивих свідчень і технологій «чорного піару». Причинами цього є основне спрямування газетної періодици в той час – поширення інформації серед широких мас населення, подання її у доступному вигляді, без поглиблення в деталі (часто дуже важливі для сучасних дослідників), не рідко використовуючи технології впливу, а також те, що серед редакторів та репортерів газет досить часто спостерігається відсутність спеціальних знань по відношенню до вузьких галузей суспільного життя та нехтування при цьому звернення до професіоналів. Нижче ми наведемо найцікавіші приклади заміток та статей в газетній періодиці, що відображають найрізноманітніші та цікаві моменти у розвитку музейної галузі в Україні в дореволюційний період.

Про заснування музеїв.

Повідомлення про заснування Буковинського краєзнавчого музею знаходимо у львівській газеті «Галичанинъ» від 23 лютого 1893 року. Ще у 1888 році професором Чернівецької промислової школи Каролем Ромстофером було висловлено твердження про необхідність створення краєзнавчого музею на Буковині. Цю ідею професором було втілено у життя та вже 21 лютого

¹ Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Відділ газетних фондів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/70> Дата звернення: 04.02.2016 р.

1892 року відбулись перші збори засновників музею. Почесним головуючим зібрання було обрано тодішнього президента краю гр. Паче, а приміщення для музею виділено в Митрополітоному палаці² (сьогодні – Резиденція митрополитів Буковини і Далмації в Чернівцях, будівля Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича).

Про конкурс на будівництво будівлі історичного музею в Києві повідомляє газета «Галичанин» ще 1895 року, вказуючи на рішення комітету на чолі із генерал-губернатором графом М. П. Ігнатієвим про будівництво будівлі музею на площі навпроти Олександрівського парку³.

Щотижнева позапартійна газета «Київ» від 5 серпня 1910 року повідомляє про закладення 30 червня того ж року будівлі нового Педагогічного музею імені Цесаревича Олексія (нині Педагогічний музей України, м. Київ, вул. Володимирська, буд. 57), що відбулось на кошти радника комерції С. С. Могильовцева у сумі більше 300 000 рублів. Будівлю розраховано на близько 650 відвідувачів, будівництво заплановано на рік та приурочено до 50-ліття відміни кріпацтва⁴.

Процес заснування у Києві обласного історичного музею детально та поетапно висвітлено на сторінках газети «Києвлянин». Так 6 лютого 1916 року повідомляється про загальні збори засновників обласного музею в приміщенні обласного військово-промислового комітету на чолі із старшим спеціалістом департаменту землеводіння: «*А. Г. Гаршинымъ будетъ оглашень докладъ о положеніи вопроса организаціи музея. Будуть рассмотрены указанія кіевскаго губернатора по поводу проекта устава музея, а затѣмъ состоится избраніе подготовительной комисіи по разработкѣ организаціи и смѣте музея*»⁵.

У тому самому приміщенні 23 лютого того ж року відбулось друге засідання, на якому було досягнуто вагомих результатів: «*Собранія единогласно признало, что въ виду того культурного значенія, какое должно имѣть возникновеніе музея, вопросъ объ организаціи и подготовительные шаги в этомъ направленіи, считаетъ вполне своевременными и неотложными. Обсу-*

ждая указанія по уставу кіевскаго губернатора, совѣщеніе постановило райономъ дѣятельности Кіевскаго областного музея считать восемь губерній: Кіевскую, Подольскую, Волинскую, Полтавскую, Черниговскую, Минскую, Бессарабскую и Херсонскую. Послѣ обмѣна мненій совѣщеніе рѣшило избрать, впредь до окончательнаго устава, особую временную организаціонную комисію въ составѣ А. Г. Гаршина, П. Э. Бутенко, В. М. Артобеловскаго, проф. Ю. Н. Вагнера и Н. Ф. Бѣляшевскаго. Эту комисію совѣщеніе уполномочило: 1) уставъ музея съ поправками подписать и представить к утвержденію, 2) вступить въ предварительные переговоры съ учрежденіями и лицами относительно предоставленія музею помѣщенія и средствъ, 3) вступить въ предварительные переговоры съ учрежденіями, заинтересованными организаціей въ Кіевѣ областного музея, принять мѣры въ смыслѣ широкаго освѣдомленія различныхъ организацій съ целями, задачами музея и его конструкціей, 4) выяснить схему взаимоотношеній между учрежденіями, имѣющими въ будущемъ принимать участіе въ областномъ музеѣ, 5) созвать, по утвержденіи устава, комитетъ музея, совмѣстно съ его учредителями. Въ заключеніе совѣщеніе уполномочило А. Г. Гаршина вступить въ личные переговоры въ Петроградѣ съ министерствомъ земледѣлія по вопросамъ, касающимся организаціи музея»⁶.

Подальший розвиток подій навколо створення у Києві історичного музею опубліковано в газеті 13 березня, констатувавши успіхи А. Г. Гаршина в Петрограді: «*А. Г. Гаршинъ выяснилъ во время своего пребыванія въ столицѣ, что идея основанія въ Кіевѣ областного музея встрѣтила вполне сочувственное отношеніе со стороны департамента земледѣлія и министерства торговли и промышленности. Департаментъ земледѣлія отпускаетъ на организацію этого дѣла сначала 3,000 руб. а затѣмъ еще столько же, министерство же торговли даетъ въ текущемъ году 2,000 руб. Въ дальнѣйшемъ оба ведомства дадутъ болѣе крупныя средства. Для бібліотеки музея департаментъ земледѣлія*

² Галичанинъ. – Львовъ, 1893. – Ч. 41. – вторникъ, 23 лютого (7 марта). – С. 3.

³ Галичанинъ. – Львовъ, 1895. – Ч. 110. – пятница, 19 (31) мая. – С. 3.

⁴ Київ. – Київ, 1910. – № 27-28. – 5 августа. – С. 11.

⁵ Києвлянинъ. – Київ, 1916. – № 37. – суббота, 6-го февраля. – С. 2.

⁶ Києвлянинъ. – Київ, 1916. – № 54. – вторникъ, 23-го февраля. – С. 2.

даєть комплектъ всѣхъ своихъ изданій, а отдѣленіе по культурѣ кормовыхъ растений – обширный матеріаль для соотвѣтствующаго подѣ-отдѣла»⁷. Але 12 листопада 1916 року «Кієвлянинъ» резюмуючи результати, яких було досягнуто засновниками музею у лютому та березні того ж року, повідомляє про відсутність погодження уставу музею міністерством землеволодіння, що значно затримує роботу комісії на чолі з А. Г. Гаршиним по створенню музею: «А. Г. Гаршинъ вновь на дняхъ возбудилъ вопросъ передъ министерствомъ земледѣлія о скорѣйшемъ разрѣшеніи вопроса въ (...) смыслѣ утвержденія устава музея»⁸.

З метою збереження для нащадків свідчень про Першу світову війну, ті значні соціальні та військові потрясіння, які пережило населення, у суспільстві народилась ідея зібрати пам'ятки, пов'язані із війною та організації музею з експозицією відповідної тематики. 6 квітня 1916 року в газеті «Кієвлянинъ» повідомляється: «Кієвскимъ городскимъ головою вчера получено отъ предсѣдателя Императорскаго общества ревнителіи исторіи герцога Г. Лейхтенбергскаго сообщеніе о томъ, что общество приступаетъ къ собранію предметовъ и документовъ для будущаго музея великой войны. В заботахъ о возможной полнотѣ этого музея комитетъ проситъ городского голову оказать содѣйствіе этому патріотическому и культурному предпріятію и передать въ музей печатныя воззванія, исходившія отъ городской думы во время войны, журналы ея засѣданій, посвященные вопросамъ о бѣженцахъ, борьбѣ съ дороговизной, попеченію о воинахъ и ихъ семьяхъ и проч., значки, марки и открытыя письма, изданныя думой по случаю войны, и вообще все то, что имѣетъ отношеніе къ переживаемой исторической годинѣ»⁹. У цій самій газеті знаходимо повідомлення про відкриття Музею війни та революції у стінах Університету Св. Володимира вже у 1919 році: «Университетъ св. Владимира при дѣятельномъ участіи общества Лѣтописца Нестора и историко-литературнаго общества открываетъ въ своихъ стенахъ музей,

посвященный войнѣ и революціи. Въ музей уже пожертвовано нѣсколько цѣнныхъ коллекцій. Организаторы музея очень просятъ доставлять афиши, документы, снимки и иные предметы, могущіе служить историческими памятникамъ пережитой эпохи. Пожертвованія съ благодарностью будутъ приниматься въ семинаріи историко-филологическаго факультета университета»¹⁰.

Про відомих музейних працівників та засновників музейних установ.

У газетній періодиці зазначеного періоду нерідко публікуються цілі оглядові статті про музеї в рекламних цілях. У журналі «Днѣпровская молва» за 1900 рік опублікована розгорнута стаття про музей ім. В. В. Тарновського у Чернігові, а також про краєзнавчу та наукову діяльність його засновника. Стаття із заголовком «Письма изъ Черниговской губерніи. Музей В. В. Тарновскаго» містить дані щодо біографії відомого мецената Василя Васильовича Тарновського, про колекціонування ним пам'яток української старовини, про заснування музею, його видавничу та експозиційну діяльність, про колекцію. Особливо цікавими є наведені в статті аргументи земства проти заснування музею, наголошуючи на тому, що окрім фінансових складнощів, ніби то: «... что крестьянинъ изъ отдаленнаго уѣзда не прийдетъ въ музей, что онъ нуженъ скорѣе для города, а не для населенія губерніи». Привертає увагу також той факт, що одним із ключових моментів у боротьбі В. В. Тарновського за відстоювання права Чернігівщини на створення власного краєзнавчого музею став його ж заповіт, в якому меценатом було подаровано музей Чернігівському губернському земству за умови не вивезення його колекції з Чернігова¹¹.

Про надання хранителю музею старожитностей Херсонського краю – Віктору Івановичу Гошкевичу права здійснення археологічних пошуків по всій території Херсонської губернії, надане Імператорською археологічною комісією в Петрограді і відповідно повідомлено губернатору міста Херсону повідомляє газета «Извѣстія

⁷ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1916. – № 73. – воскресенье, 13-го марта. – С. 3.

⁸ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1916. – № 1(??). – суббота, 12 ноября. – С. 3.

⁹ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1916. – № 97. – среда, 6-го апрѣля. – С. 2.

¹⁰ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1919. – № 8. – четвергъ, 29-го августа. – С. 3.

¹¹ Днѣпровская молва. – Екатеринославъ, 1900. – № 29. – С. 921-923.

Александрійського уїздного земства» за 1916 рік¹². Цим самим кураторство над всіма археологічними пошуками в губернії було зосереджено в руках В. І. Гошкевича.

Лише з позитивної сторони тогочасні газетні видання характеризують діяльність директора Музею ім. А. Н. Поля в Катеринославі – професора Дмитра Івановича Яворницького (Еварницького). Увагу навколо музею сконцентрувала головним чином редакція популярного українського часопису «Дніпрові Хвилі». Від 1 лютого 1912 року в часописі повідомляється про значний успіх керівництва музею: *«Директор музею проф. Д. І. Еварницький удався до губернського земського зібрання, що оце недавно відбулося, з проханням побільшити кошти на содержування музею а також, коли можна, призначити певну суму збудовання другого будинку для колекцій музею. Збори віднесли прихильно до цього і ухвалили дати гроші, коли зроблено буде обрахункових видатків. Місто також з свого боку пообіцяло відступити дурно плац поруч з теперішнім будинком. Новий будинок має бути двох-поверховий; окрім музейних зал у ньому міститиметься авдіторія для читання лекцій, бібліотека і читальня. Проф. Еварницький робе енергійні заходи коло цієї справи, і можна сподіватись, що Катеринослав збагатиться незабаром новим культурним огнищем»*¹³. У часописі також приділено увагу новим надходженням до музею: *«Скарб. Музей ім. А. Н. Поля збагатився дуже цінним скарбом, знайденим селянином А. Середою в с. Василівці Новомосковського повіту. В тому скарбі є такі речі: срібний пояс, срібна печатка, вісім срібних чарок, срібна корбочка з французьким надписом, три золотих бельгійських монети, 56 срібних рублів (останній з року 1774-го), три срібних брошки, трос срібних сережок, одна сережка з кульками для граната і один сердолік»*¹⁴.

Не лишили поза увагою і викладацьку діяльність професора Д. І. Яворницького: *«Проф. Д. І. Еварницький прочитав 5 мая лекцію про Запорожжя в Новомосковську, в залі Ремісничої*

*школи, на користь тієї школи. Зала була повна слухачів»*¹⁵, а також заходи щодо збереження історичних пам'яток Катеринославщини: *«...доручено було директорві музею Д. І. Еварницькому викупити нарешті могилу кошового отамана Івана Сірка, котру баба, що в її огороді та могила, згодна продати за 600 руб.»*¹⁶.

Про поповнення колекцій музеїв.

Поповнення музейних зібрань відбувається головним чином через подарунки приватних колекцій чи випадкових знахідок місцевими мешканцями, а також за рахунок знахідок організованих археологічних пошуків. Всі перераховані типи передачі старожитностей до музеїв також публікувались в газетній періодиці, виключаючи лише передачі з митниць в ході затримання спроб незаконного вивезення культурних цінностей за межі держави. Активна та регулярна популяризація збереження національної культурної та історичної спадщини через поповнення колекцій музеїв особливо яскраво спостерігається на сторінках газетної періодици Галичини.

Археологічні знахідки в Галичині, зокрема відкриті професором Ісидором Шараневичем (до речі, одним із засновників Львівського історичного музею та першопрохідцем археологічних пошуків в Галичині) в околицях Звенигорода старожитності княжих часів, а також відкриті в околицях Бродів старовинне кладовище, датоване фахівцями VI століттям нашої ери. Учнями професора в університеті замальовано знайдені під час розкопок скелети людей, урни, бронзові жіночі браслети та інше – повідомляє львівська газета «Галичанинъ». Редакція газети висловлює клопотання про те, щоб знахідки було передано до музеїв Галичини – Ставропігійського інституту та «Народного дому»¹⁷.

У львівській газеті «Галицька Русь» окрім інформації про поповнення колекції музею публікується також заклик до населення про збереження національних пам'яток: *«Для музею Ставропігійського Інституту прислалъ на-дняхъ о. Станиславъ Царь, експонованный сотрудникъ*

¹² Извѣстія Александрійскаго уїзднаго земства. – Александрія, 1916. – № 23. – 7 іюня. – С. 8.

¹³ Дніпрові Хвилі. – Катеринослав, 1912. – №3. – 1-го феврала. – С. 48.

¹⁴ Дніпрові Хвилі. – Катеринослав, 1912. – № 8. – 18-го апреля. – С. 127.

¹⁵ Дніпрові Хвилі. – Катеринослав, 1912. – № 10. – 25-го мая. – С. 158.

¹⁶ Дніпрові Хвилі. – Катеринослав, 1913. – № 1. – 1 января. – С. 13.

¹⁷ Галичанинъ. – Львовъ, 1895. – Ч. 154. – четвергъ, 13 (25) іюля. – С. 3.

въ Капустинцахъ, одну весьма хорошую бронзовую медаль изъ временъ римскаго императора Домитіана (81-96 по Р. Хр.) и одинъ старинный металлическій крестикъ хорошаго издѣлія. Было бы весьма полезнымъ, чтобы наши патріоты памятали всегда о нашихъ музеяхъ, Ставропигійскомъ и «Народнаго Дома», присылая для нихъ все, сохраненія достойное, чтобы наши древніи или старинныи забытки не пропадали, или въ чужій руки не попадали...»¹⁸.

Імовірно, саме на подібні заклики відгукувались галичани, свідомо віддаючи випадково знайдені артефакти до музеїв. У газеті «Галичанинъ» за 31 січня 1893 року знаходимо повідомлення про те, що: «Для музея Ставропигійскаго Института прислалъ г. Иванъ М. Саноцкій, профессоръ гимназіи въ Золочевѣ, хорошую колекцію старинныхъ монетъ, мѣдныхъ и серебряныхъ, также одну золотую австрійскую монету изъ минувшаго столѣтія и одну великую старогреческую изъ Сиракузъ (въ Сициліи), три хорошіи старопольскіи документы, между ними одинъ на пергаментѣ князя Кароля Радзивилла Рапіе-Кочанки, одну старинную польскую книгу, нѣсколько цѣнныхъ древностей изъ извѣстнаго городища Пльсниска (коло Подгорець) кусень стариннаго чорнаго мрамора изъ какой-то церковной посуды и прч. Ставропигійскій Институтъ рѣшилъ выразити щедрому жертвователю письменно свое благодареніе и признательность»¹⁹.

Про регулярні дарунки музею від місцевих жителів майже щомісяця повідомляє «Волчанській Земській Листокъ». Так, у травні 1914 року до Волчанського музею жителями села Захар'ївка передано мідні монети Російської імперії: І. П. Демидовим – деньгу 1749 року, Д. М. Рябоштановим – 10 копійок 1776 року, карбовану в Сибіру (досить рідкісну за нумізматичними каталогами²⁰), Г. В. Грушка – 2 копійки 1812 року²¹. У червні того ж року в дар музею місцевими жителями передано вже не лише російські, а

також іноземні монети: Я. П. Білецьким – деньгу 1731 року та німецьку гральну марку (нім. Spiel Mark), В. Г. Колокольцовим – рубль, присвячений 300-літтю правлячої династії Романових, В. П. Кравцовим – нікелеву персидську монету (точна ідентифікація монети не вказана) та І. С. Шаровкіним – французький срібний франк 1868 року та німецькі мідні 3 пфеніги 1851 року²².

Про колекції та тематичні виставки в музеях.

Іноді газетна періодика знайомить читачів з колекціями музеїв, відомими та рідкісними артефактами, привертаючи таким чином увагу аудиторії до музею та збільшуючи кількість відвідувачів, підтримуючи музеї.

З метою популяризації національної культури український часопис «Дніпрові Хвилі» в Катеринославі повідомляє про колекцію мережаного дерева з народним орнаментом в збірці Київського міського музею: «При тому ж Київському городському музеєві одкрився одділ мережаного дерева. Зібрано велику колекцію дерев'яних річей з візирями української народної орнаментики: ці зразки можуть бути корисні при різних роботах з дерева»²³.

Також щоденне видання Київського управління зі справ земського господарства «Газета» надає розширену інформацію про Педагогічний музей при Управлінні Київського Учбового Округу, описує наявні в музеї експонати – учбові посібники для дітей дошкільного та шкільного віку, навчальні матеріали для шкільної освіти: підручники з письма, арифметики, Закону Божого, малювання та багато іншого, а також розподілення їх залами музею²⁴.

Так само галицька преса широко інформує читачів і рекламує музеї у Львові. У 1896 році «Галичанинъ» детально описує зоологічний музей графа Володимира Дедушицького, що розташувався на вулиці Театральній у Львові.

¹⁸ Галицкая Русь. – Львовъ, 1892. – № 195. – суббота, 29 августа (10 сентября). – С. 3.

¹⁹ Галичанинъ. – Львовъ, 1893. – Ч. 22. – недѣля, 21 сѣчня (12 лютого). – С. 3.

²⁰ Биткин В. В. Сводный каталог монет России. Часть II. 1740-1917 / В. В. Биткин. – Киев: «Юнона-Монета», 2003. – С. 691.

²¹ Волчанській Земській Листокъ. – Волчанскъ, 1914. – № 18. – май. – С. 14.

²² Волчанській Земській Листокъ. – Волчанскъ, 1914. – № 21. – іюнь. – С. 13.

²³ Дніпрові Хвилі. – Катеринослав, 1913. – № 1. – 1 января. – С. 13.

²⁴ Газета. – Київъ, 1910. – № 23. – пятница, 18 іюня. – С. 19-20.

Редакція газети акцентує увагу на тому, що розміщені в музеї експонати допоможуть учням львівських навчальних закладів засвоїти та вивчити природні багатства краю швидше, ніж за допомогою підручників, а також надає позитивну оцінку музею: «Музей то пребогатый, устроенный умно и практично и помѣщенный въ нѣскольконадцати саляхъ и комнатахъ, заслужуетъ на полнѣйшее вниманіе любителей природы нашего края»²⁵.

Високу активність у відкритті найрізноманітніших тематичних виставок здійснював у дореволюційний період київський Міський музей старожитностей та мистецтв (нині – Національний музей історії України, вул. Володимирська, буд. 2). 1901 року в музеї відкрито чергову археологічну виставку, яку відвідало більше 400 відвідувачів, в тому числі учнівської молоді. Увагу відвідувачів привертають знайдені в Києві колекції первіснообщинного ладу Доби каменю, пам'ятки часів давніх слов'ян (зокрема ювелірні прикраси), колекції предметів скіфського часу – повідомляє «Кієвская газета»²⁶. Журналістами газети акцентовано увагу на декілька кратному відвідуванні музейної виставки одними і тими самими гостями, які вивчали колекцію за допомогою друкованого короткого каталогу. Особливе місце серед експонатів виставки у музеї посіли представлені увазі відвідувачів археологічні зібрання часів Київської Русі з колекції Богдана та Варвари Ханенків, а також колекція В. В. Тарновського, старожитності скіфського часу професора І. А. Лонниченко, скарб великокнязівської епохи, вислі печатки та енкалпіони із зібрання В. Е. Гезе, знайдені в околицях стародавнього Переяслава (нині – м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.).

У дореволюційний період у музеї відбувались і етнографічні виставки, демонструючи традиційну національну культуру, окреслюючи і проблемні питання, що актуальні сьогодні. Популярний львівський часопис «Народне слово» повідомляє про відкриття 1909 року у Києві в приміщенні Міського музею всеукраїнської етнографічної виставки під назвою «Кустарная вистава».

На виставці представлені предмети побуду галичан: вишиванки, зразки різьби по дереву та ін. Привертає увагу висвітлена в часописі проблема: публікація в газетах «Нива» та «Труд» візерунків ніби українських вишивок, які на справді є російськими: «...видавала взори малоросійських вишивок, котрі як раз кожний і приймає на віру а вони є московські»²⁷. Редакцією газети зроблено наголос на тому, що серед представлених на виставці старожитностей народного побуту є речі виключно українського походження, перевірені відомими фахівцями, такими як М. Ф. Біляшівський – директор музею, а також відомий архітектор В. Кричевський, що проектував в українському стилі будівлю Полтавського земства.

Київська газетна періодика неодноразово повідомляє про художні виставки в міських музеях. Так у 1907 році до Міського історичного музею прибула XXXV-та пересувна виставка картин організована Товариством пересувних художніх виставок, яка триватиме до 18 грудня того ж року – повідомляє газета «Кієвлянинь»²⁸.

Про планування, проведення та особливості виставки картин російських художників у київському Педагогічному музеї ім. Цесаревича Олексія протягом червня, липня та серпня 1915 року повідомляється у газеті «Кієвская мысль». 19 червня 1915 року в газеті було оголошено про відкриття о 13 годині виставки російських художників старої та нової школи, що відбулось: «...подъ Августѣйшимъ покровительствомъ Ея Императорскаго Высочества Великой Княгини Милицы Николаевны, по оказанію помощи раненымъ воинамъ русскимъ, черногорскимъ, сербскимъ и ихъ семействамъ и семействамъ убитыхъ воиновъ»²⁹. Далі від 1 серпня знаходимо дані щодо придбання колекціонерами художніх творів з виставки (з прізвищами покупців, художників та назвами їх творів) на загальну суму більше 6000 рублів, відвідування виставки з моменту відкриття більше ніж 3 тисячами осіб із оплатою вартості входу. Редактори газети підкреслюють той цікавий факт, що серед київських колекціонерів лише О. Г. Гансен придбав такі художні твори: А. М. Васнецова «Торг у

²⁵ Галичанинъ. – Львовъ, 1896. – Ч. 204. – четвергъ, 12 (24) сентября. – С. 3.

²⁶ Кієвская газета. – Кієвъ, 1901. – № 7. – С. 3.

²⁷ Народне слово. – Львів, 1909. – Ч. 184. – субота, 13 марта. – С. 5-6.

²⁸ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1907. – № 347. – С. 4.

²⁹ Кієвская мысль. – Кієвъ, 1915. – № 198. – воскресенъ, 19-го іюля. – С. 3.

Великому Новгороді», С. А. Виноградова «Грас», С. А. Коровіна «Драгуни біля артельного котла», Ю. Я. Лемана «В майстерні художника», В. Д. Поленова «В монастирі» та «На Генісаретському озері», А. В. Середина «Зелена вітальня» та «Ввечері», а також два етюди Н. Д. Кузнецова³⁰. Наступного дня, 2 серпня, в газеті повідомляється про вартість вхідного квитка на виставку: для дорослих 50 копійок, для учнів – 25, для поранених воїнів у супроводі сестер милосердя – безкоштовно³¹. 9 серпня в газеті повідомляється про нові події виставки: черговий продаж художніх творів, серед яких: картина А. М. Васнецова «Руїни» та один з етюдів С. А. Коровіна до картини «Сходка» (що зберігався до цього у Третьяковській галереї), а також картини В. Г. Перова «Народне гуляння в околицях Парижу», «Нутрощі балагану», придбаних вже московськими колекціонерами. За три тижні з моменту відкриття виставки чисельність її відвідування склала більше 4 тисяч осіб. Також наголошується на дозволі на безкоштовне відвідування виставки організованих груп учнів міських училищ у супроводі їх керівників, що було встановлено на прохання міської управи³².

Благодійність на користь поранених воїнів та їх сімей шляхом організації художніх виставок та продажу картин продовжується у Педагогічному музеї ім. Цесаревича Олексія і у наступному 1916 році. Газета «Кієвлянинъ» повідомляє про небувалий успіх VII виставки картин київських художників, проведеної у музеї, із подальшим аукціоном в день її закриття 24 січня. Виставку відвідало більше 4 тисяч осіб, продано більше 60 картин, пожертвуваних художниками зі стартової ціни в 5 рублів не залежно від розміру полотна та ім'я її автора. Після закриття виставки в Києві, організатори планують продовжити аналогічні благодійні аукціони у Харкові або Ростові-на-Дону³³.

9 лютого 1916 року редакцією газети «Кієвлянинъ» публікується заклик до художників жертвувати твори на проведення наступної VIII

благодійної виставки «художників-киян», що відбудеться 14 лютого в приміщенні міського музею. Виручені кошти спрямовуватимуться на потреби дитячого притулку імені Її Імператорської Величності Княгині Тетяни Миколаївни³⁴.

Подібні практики в умовах війни характерні в Україні і сьогодні: в музеях проводяться благодійні виставки та аукціони, в ході яких збираються кошти на користь поранених та перебуваючи в зоні бойових дій, поширюється волонтерський рух та пільги.

Про відвідування музеїв.

Катеринославська земська газета майже щомісяця публікувала розширені відомості щодо деталізованої статистики відвідування музеїв уїзду. Наприклад, 20 вересня 1916 року в газеті подано таку статистику відвідування за серпень того ж року: *«Маріупольській районний музей в течение августа открыт был 26 дней, посетили его за это время 74 ч.: учащихся – 4, учащихся – 42, детей дошкольного возраста – 13 и подростков – 15. Посетителями-учащими выражается крайнее сожаление об отсутствии при музее библиотеки с научно-популярными журналами, вообще, и педагогическими – в частности»*³⁵. А вже 11 жовтня в газеті подані дані щодо відвідування музею протягом вересня 1916 року, при цьому можна спостерігати суттєве збільшення кількості відвідувачів, та аналогічне побажання – створити бібліотеку при музеї: *«Въ сентябрь Маріупольській районний музей открыт был для посетителей 24 дня, в течение которых его посетило 14 разных групп: одиночных посетителей за то же время было 176; всего въ сентябрь посетителей было 365 ч.: 4 учащихся, 287 учащихся, 34 детей дошкольного возраста, 26 подростков и 14 взрослых. Посетители указывают на необходимость иметь при музее библиотеку»*³⁶. Побажання створити при музеї бібліотеку є вираженням потреби відвідувачів у доступі до актуальної інформації та новин.

³⁰ Кієвская мысль. – Кієвъ, 1915. – № 211. – суббота, 1-ого августа. – С. 2.

³¹ Кієвская мысль. – Кієвъ, 1915. – № 212. – воскресенье, 2-го августа. – С. 2.

³² Кієвская мысль. – Кієвъ, 1915. – № 219. – воскресенье, 9-го августа. – С. 2.

³³ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1916. – № 21. – четверг, 21-го января. – С. 4.

³⁴ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1916. – № 40. – вторник, 9-го февраля. – С. 3.

³⁵ Катеринославская земская газета. – Катеринославъ, 1916. – № 74. – вторник, 20 сентября. – С. 2.

³⁶ Катеринославская земская газета. – Катеринославъ, 1916. – № 80. – вторник, 11 октября. – С. 3.

Житомирська газета «Жизнь Волини» повідомляє про відвідування Волинського музею військовими 11-ого армійського корпусу під час проходження військ через місто. Деякі офіцери звернулись до Товариства дослідників Волині з проханням показати солдатам місцевий музей, на що члени товариства активно погодились. На особливу увагу в газетному повідомленні заслуговує факт домовленості між житомирськими краєзнавцями та військовими про співпрацю, що виражалась в обіцянці солдатів та офіцерів допомагати у зборі археологічних та етнографічних матеріалів для колекції музею в процесі маневрувань по містах Волині. На сторінках цього ж номеру газети повідомляється про можливість безкоштовного відвідування музею для широкої публіки з 13⁰⁰ до 15⁰⁰ в день відвідування музею військовими – 28 серпня 1911 року³⁷.

Високу соціальну значущість відвідування музеїв можна прослідкувати на прикладі організованих відвідувань музеїв групами студентської молоді, також в контексті включення музеїв в програму масових народних святкувань та гулянь, поєднання різних видів культурного дозвілля. Так сімферопольський «Крымскій вѣстникъ» повідомляє про участь студентів севастопольського комерційного училища в декілька денному народному гулянні в Сімферополі (23 та 24 квітня 1916 року), що передбачало обов'язкове відвідування історичного музею, супроводжуючи заходи благодійними спектаклями, відвідуваннями училищ та спортивними іграми: «*Въ экскурсіи участвовали ученики четвертаго и двухъ третьихъ классовъ, а также футболисты и играющие въ барры подъ главнымъ руководствомъ директора училища Н. И. Новикова. Въ Симферополь экскурсія была встрѣчена симферопольскимъ коммерческимъ училищемъ въ полномъ составе съ оркестромъ музыки*»³⁸. Це прямо свідчить про традиційний тісний зв'язок музеїв із іншими закладами

в системі культурних індустрій, а також конвергенцію зі сферою туризму.

Про ціну на вхід у музеї у дореволюційний час.

Інформація рекламного характеру щодо графіку роботи, ціни вхідного квитка та адреси київських музеїв майже кожного номера протягом 1911 року подається читачам на останній сторінці газети «Кіевское утро». З газети ми дізнаємося, що: Миський музей старожитностей та мистецтв (вул. Олександрівська навпроти Царської площі) відкритий з 10⁰⁰ до 15⁰⁰ з ціною вхідного квитка у 30 копійок; Церковно-археологічний музеї духовної академії відкритий по неділям з 12⁰⁰ до 14⁰⁰ з ціною вхідного квитка у 20 копійок; а також про функціонування в Києві Музею товарознавства при Київському комерційному інституті (б-р. Бібіковський³⁹, буд. 22), Музею старожитностей В. В. Хвойко (пр. Ігорівський⁴⁰, буд. 9), Педагогічний музей Київського учбового округу (вул. Фундуклеївська⁴¹, буд. 51)⁴².

Під час проведення виставки картин російських художників у київському Педагогічному музеї ім. Цесаревича Олексія у 1915 році, що супроводжувалась продажем картин та спрямування отриманих коштів на допомогу пораненим воїнам, про що вже йшла мова вище, вартість вхідного квитка становила 50 копійок, для учнів – 25, а для поранених солдат у супроводі сестер милосердя встановлено безкоштовне відвідування⁴³.

Відвідати художню виставку в музеї у Харкові (імовірно, мова в газеті йде про Харківський художній музей, заснований 1905 року) у 1906 році можна було за 25 копійок, а для студентів – за 10 копійок, повідомляє «Правда»: «*Студенческая выставка. 20 ноября въ городскомъ музеѣ открывается студенческая выставка картинъ, рисунковъ, этюдовъ, литографій и т.п. Плата за входъ 25 к., для студентовъ и учащихся 10 коп.*»⁴⁴.

³⁷ Жизнь Волини. – Житомиръ, 1911. – № 218. – воскресенье, 28 августа. – С. 3.

³⁸ Крымскій вѣстникъ. – Севастополь, 1916. – № 105 (8754). – вторник, 26-го апрѣля. – С. 3.

³⁹ Сьогодні – бульвар Тараса Шевченка.

⁴⁰ Сьогодні – вулиця Ігорівська, де з 1898 жив і працював видатний археолог Вікентій В'ячеславович Хвойка.

⁴¹ Сьогодні – вулиця Богдана Хмельницького.

⁴² Кіевское утро. – Кіевъ, 1911. – №2. – понедѣльникъ, 3 января. – С. 4.

⁴³ Кіевская мысль. – Кіевъ, 1915. – № 212. – воскресенье, 2-го августа. – С. 2.

⁴⁴ Правда. – Харьковъ, 1906. – № 1. – воскресенье, 19-го ноября (2-го дек.). – С. 3.

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на той факт, що вищевказані ціни є досить високими, враховуючи рівень цін на товари та послуги в той самий час в Російській імперії. Це вказує на високу затребованість музейних послуг, цінування міської владою та адміністраціями музеїв, а також їх відвідувачами, соціальної значимості музейних колекції та важливості їх ролі у вихованні молоді та суспільному житті.

«Поринути у глибину віків» в деяких музеях можна було і безкоштовно. Керченські «Новости Юга» інформують про можливість безоплатного відвідування всіма категоріями населення Музею старожитностей при Імператорській Археологічній комісії, що знаходився по вул. Міщанській, буд. № 10 (нині Керченський історико-археологічний музей, вул. Свердлова, буд. 16). Музей було відчинено з 9⁰⁰ до 17⁰⁰ з перервою з 12⁰⁰ до 14⁰⁰. Також пропонувалося відвідати наступні визначні археологічні пам'ятки на окраїнах міста: Царський курган, Склеп Деметри, Золотий курган та Грецьку церкву (нині церква Іоанна Предтечі). Цікавою є також приписка в повідомленні, щодо умов відвідування Царського кургану: *«Желающие осмотра и получить объяснения, должны обращаться к сторожам имгующимся при раскопках на Митридатъ, склепъ Деметры и Царскомъ Курганъ. Христіанская гробница, Госпитальная улица № 40. (Только подъ руководствомъ Директора Музея)»*⁴⁵.

Про курйозні ситуації навколо музеїв.

Як відомо, кожен музей має свої давні традиції, яких дотримуються кожні наступні «покоління» його керівників, хранителів та працівників.

Але зі сторінок газет ми дізнаємось про випадок втручання влади у традиції музейного життя. У 1916 році щоденна газета «Маленькія одесскія новости» повідомляє про існуючу вже 17 років на момент публікації традицію в Міському музеї витончених мистецтв (нині – Одеській художній музей, вул. Софіївська, буд. 5-А) обирати хранителем особу лише за погодженням із Товариством витончених мистецтв, хоча приміщення музею і належить місцевій громаді, видатки по утриманню музею покладені на вищез-

гадане Товариство. Але після смерті хранителя В. П. Куровського, міська управа без погодження із Товариством витончених мистецтв назначає на цю посаду викладача Рішельєвського ліцею та багатьох інших одеських гімназій Володимира Семеновича Курочкіна, в той час як Товариством було обрано хранителем художника Кириака Костянтиновича Костанді. Дума погодила кандидатуру В. С. Курочкіна, не дивлячись на незгоду деяких гласних міської думи⁴⁶.

Далеко не рідкість, що і сучасні музеї стають жертвами недобросовісного піару та втрачають аудиторію через публікацію у ЗМІ неправдивих та оманливих свідчень. Такі випадки знаходимо на сторінках газет і в досліджуваній період. Яскравий приклад цьому публікує київська «Вечерняя Газета» від 7 березня 1916 року. На сторінках газети з'являються наповнене сарказмом та іронією повідомлення про те, що ніби директор київського Музею старожитностей та мистецтв Микола Федотович Біляшівський надавав окрему кімнату у своїй квартирі навпроти музею військовому міністру Володимиру Олександровичу Сухомлінову для його таємних зустрічей Катериною Вікторівною Бутович під час свого перебування в Києві: *«...директоръ музея Н. Ф. Беляшевскій считалъ «романъ» Сухомлинова съ госпожей Бутовичъ настолько безспорной исторической рѣдкостью и драгоценностью, что счелъ возможнымъ предоставить для амурныхъ рандеву этой пары отдѣльную комнату въ своей квартирѣ при музеѣ»*⁴⁷. Певна річ, подібні свідчення, безумовно, є прямим наклепом та інструментом «чорного піару», засобом недобросовісної конкуренції проти діяльності відомого вченого та громадського діяча М. Ф. Біляшівського. Газетна періодика протягом всього 1916 року публікує деталі щодо політичної та військової діяльності, а також обвинувачень, арешту, суду і винесеного вироку В. А. Сухомлінову. Імовірно, редакція вище цитованої газети вирішила опублікувати неправдиві свідчення проти директора музею на користь інших осіб, конкурентів чи заздрісників, скориставшись популярністю новин, пов'язаних зі справою міністра В. А. Сухомлінова.

⁴⁵ Новости Юга. – Керчь, 1913. – воскресенье, 14 апрѣля. – С. 3.

⁴⁶ Маленькія одесскія новости. – Одесса, 1916. – № 972. – вторникъ, 19 апреля. – С. 4.

⁴⁷ Вечерняя Газета. – Київъ, 1916. – № 999. – понедѣльникъ, 7 марта. – С. 3.

Публікація пліток в газетній періодиці відома і навколо найбільшого музею Російської імперії – Імператорського Ермітажу. У 1907 році «Кієвлянинъ» повідомляє про поширення в багатьох газетах чутки про викрадення з Ермітажу наверх від скіпетру імператора Петра I, а також підміни діамантів недорогими каменями і рідкісних золотих монет на копії зі срібла та міді. Але адміністрація Ермітажу в особі директора обер-гофмейстера Івана Олександровича Всеволожського миттєво відреагувала на звинувачення в свою адресу офіційними коментарями і роз'ясненнями, що також подані в газеті для розвіювання чуток: *«Превращение рѣдчайшей коллекции золотых монетъ в мѣдную коллекцію сводится к тому, что въ виду тревожнаго времени дирекція Эрмитажа распорядилась вынуть большое количество русских золотыхъ медалей из витринъ, доступных публикѣ, и замѣнить ихъ серебряными и бронзовыми экземплярами, золотыя же медали держатъ въ несгораемыхъ шкафахъ. Не говоря уже о томъ, что для любителей художественной чеканки матеріаль медали вполне безразличны, такая мѣра предосторожности не представляетъ ничего необычнаго и примѣняется сплошь да рядомъ; такъ, наприкладъ, въ Лондонѣ, рѣдчайшія и наиболѣе цѣнныя монеты всегда хранятся въ кладовыхъ музея, для обозрѣнія же публики выставляются точныя ихъ копіи»*⁴⁸.

Не минули столичні музеї Російської імперії і явні викрадення експонатів, про що 10 грудня 1913 року повідомляє кременчуцька газета «Южанинъ»: *«Произведенной провѣркой Императорскаго с.-х. музея обнаружено похищеніе цѣлаго ряда дорогихъ экспонатовъ, чертежей и плановъ»*⁴⁹.

Про закордонні музеї (поза межами Російської імперії)

Вітчизняна газетна преса відображала також і гучні події в музейному житті за кордонами Російської імперії.

Читачі газети «Аккерманское Слово» протягом кінця 1913 та майже протягом всього 1914 року

мали змогу слідкувати за всіма деталями та новими епізодами у справі викрадення з Лувру, розслідуванням та знахідкою, а згодом повернення всесвітньо відомої картини пензля Леонардо да Вінчі – «Джоконди». 1 грудня 1913 року на сторінках газети знаходимо: *«Укралъ «Джіоконду» Перуджіо Винчинцо. Флоренція. «Джіоконда» найдена у нѣкоего Перуджіо Винчинцо, привезшаго ее изъ Парижа во Флоренцію. Винчинцо предлагалъ купить картину флорентійскому антикварію Джетти владѣльцу магазина Джери, которій извѣстилъ директора флорентійскихъ музеевъ Поджи. Винчинцо арестованъ. Онъ признался, что самъ похитилъ картину въ Лувръ»*⁵⁰.

Згодом кременчуцька газета «Южанинъ» повідомляє про підозру у плануванні викрадення світового шедевру і російських громадян, що могли знаходитись у змові з викрадачем картини – Вінченцо Перуджіа: *«Парижская прокуратура интересуется, гдѣ въ настоящее время находятся русскіе подданные Сергѣй Бибковъ, Владиміръ Колоно-Валевскій, Иванъ Энгельгардъ и Левъ Лашкевичъ, которымъ извѣстны нѣкоторыя детали похищенія «Джіоконды»»*⁵¹.

Звістка про довгоочікуване повернення картини Леонардо да Вінчі до Лувру та поява її в експозиції миттєво облетіла весь світ. Ця подія стала неймовірним святом для громадськості, про що повідомляє газета «Южанинъ»: *«Изъ Парижа сообщаютъ, что «Джіоконда» выставлена въ Лувръ на прежнемъ мѣстѣ. Въ первый день в Лувръ перебувало 100 тысячъ человекъ»*⁵².

Вітчизняна газетна преса не відвертає увагу від Лувру та світових художніх шедеврів і у воєнні часи, висвітлюючи процеси їх порятунку та збереження: *«Сокровища Лувра. Часть наиболѣе драгоценныхъ коллекцій Лувра была вывезена (одновременно съ отъѣздомъ правительства въ Бордо) на югъ Франціи, въ Тулузу. Въ настоящее время по ходатайству муниципалитета Тулузы эти коллекції будутъ выставлены въ мѣстномъ музеѣ, въ томъ числѣ Венера Милосская и Мона Лиза»*⁵³.

⁴⁸ Кієвлянинъ. – Кієвъ, 1907. – № 292. – С. 4.

⁴⁹ Южанинъ. – Кременчукъ, 1913. – № 176. – вторникъ, 10 декабря. – С. 2.

⁵⁰ Аккерманское Слово. – Аккерманъ, 1913. – воскресенье, 1 декабря. – С. 2.

⁵¹ Южанинъ. – Кременчукъ, 1913. – № 184. – четвергъ, 19-го декабря. – С. 3.

⁵² Южанинъ. – Кременчукъ, 1913. – № 190. – воскресенье, 29-го декабря. – С. 2.

⁵³ Крымскій вѣстникъ. – Севастополь, 1916. – № 178 (8827). – среда, 13-го іюля. – С. 3.

Із наведених вище даних можна зробити висновки, що матеріали газетної періодики в українських губерніях за часів Російської імперії демонструють значний розвиток вітчизняних музеїв, висвітлюючи найрізноманітніші аспекти діяльності музейних установ і відповідно – є вагомим джерелом для вивчення історії музейної справи в Україні та за кордоном. Варто підкреслити, що газетні матеріали, що стосуються питань музейництва, часто також пов'язані із розвитком художнього мистецтва, археології, нумізматики, ювелірної справи, політики та архітектури, тощо. Матеріали зі сторінок дореволюційних українських газет яскраво демонструють процес зародження музеїв в різних регіонах України, з позитивної сторони характеризують діяльність відомих музейних працівників, археологів та вчених. Використовуючи газетні джерела в музеєзнавчих дослідженнях можна спостерігати закладення основ музейних традицій ще з кінця XIX століття. Вражає також розмаїття тематичного спрямування музеїв. Дані газетної періодики згадують про функціонування історичних, археологічних, педагогічних, військових, художніх, церковних, товарознавчих та зоологічних музеїв на території України, а також музеїв-квартир. Вітчизняні музеї зазначеного періоду за допомогою газет висвітлювали питання українського етносу та історії, акцентуючи увагу на багатому та героїчному минулому, що також є досить актуальним і сьогодні.

На особливу увагу заслуговують наявні дані щодо відвідування музеїв та вартості вхідного квитка, що вказують на високу культуру споживання музейних послуг у досліджуваній період. Як демонструють досліджені джерела – використання технологій «чорного піару» в музейній діяльності відоме ще з позаминулого століття, фактично з періоду зародження музейної справи.

Детально висвітлені також процеси, що характерні та є актуальними в музейній діяльності сьогодні: співпраця із військовослужбовцями у зборі історичних пам'яток, різноманітні тематичні виставки та виїзні екскурсії, конвергенція зі сферою туризму, долучення музеїв до благодійної діяльності на користь поранених в умовах війни, впровадження новітніх технологій в музейну діяльність тощо.

Вивчення вагومого досвіду засновників та попередників музейної справи в Україні через

дослідження архівних джерел є особливо актуальним у вирішенні проблем музейної сфери сьогодні, в умовах економічної та політичної кризи. Детальний аналіз особливостей музейної діяльності минулого дозволить нам якісно переосмислити стратегії розвитку музейної справи сьогодення та майбутнього, допоможе обрати вірний шлях до відродження музеїв, популяризації національного культурного спадку та історичного надбання народу України.

Сьогодні ми спостерігаємо за стрімким та блискавичним розвитком інформаційних технологій, засобів поширення інформації. Сучасні музеї все більше віддають перевагу інформаційним ресурсам, соціальним мережам та стрічкам новин в мережі Інтернет, що є відносно дешевим та ефективним інструментом реклами та брендингу, нехтуючи при цьому традиційні засоби масової інформації – радіо, газети та телебачення. Музеї вимушені відмовитись від поширення інформації про свою діяльність засобами газетної періодики через високу комерціалізацію більшості газет, високі тарифи на друк оголошень, незручності та довго тривалість фінансових розрахунків у сфері державних підприємств.

Вважаємо, що, враховуючи вищенаведені дані та висновки, усвідомлюючи традиційно сформовану високу ефективність використання газет як інструменту поширення інформації, музеї сьогодні потребують державної підтримки у сприянні використання ними вищезгаданого рекламного ресурсу. Вкрай необхідним є віднесення музейної реклами до пільгових категорій на розміщення її у газетах, закріплення на законодавчому рівні мінімального обсягу рекламної площі, яку видавці (державної та приватної форм власності) зобов'язуватимуться надавати місцевим музеям на безоплатній основі. Введення такої вимоги допоможе вітчизняним музеям підвищити ефективність своєї діяльності, лише позитивно відобразатиметься на розвитку музейної сфери та сприятиме популяризації культури, традицій та історії українського Народу, підвищить рівень національної свідомості.

References

Bytkyn V.V. Svodnyi katalog monet Rossyy. Chast II. 1740-1917 / V. V. Bytkyn. – Kyev: "Iunona-Moneta", 2003. – 691 s.